

НОВАК ЖИВКОВИЋ

**ШКОЛЕ И УЧИТЕЉИ У ЧАЧАНСКОМ ОКРУГУ
ПРЕ ЈЕДНОГ ВЕКА
(Извештаји Ањима Пивљаковића 1882. године)**

Министар просвете и црквених послова одредио је, као и претходних година, своје изасланике решењем ПБр. 2757 од 10. маја 1882. да посете, прегледају школски рад и присуствују завршним испитима у свим основним школама у земљи. За чачански округ одредио је Ањима Пивљаковића, директора Ужичке реалке.¹ Раније су овај посао вршили начелници или секретари из истог Министарства, а почетком те деценије ова се дужност додељивала и директорима, па, потом, и наставницима гимназијских школа. Ањим Пивљаковић је две године раније вршио преглед школа у ужичком округу. Пошто је његов извештај био задовољавајући, ове, 1882. године, упућен је са истим задатком у чачански округ. У ужички округ је, по истој дужности, ишао Васа Филиповић, директор чачанске гимназијске школе.²

Чачански округ, у који се тада укључивало и подручје Краљева, имао је укупно 20 основних школа, у којима су радили 25 учитеља и 6 учитељица. На почетку школске године била су уписа-

на 1.292 ђака. Од тог броја на завршни испит је изашло 973 ђака. Разлика се може објаснити, мада се то не види из извештаја, повлачењем деце из школе, што се тог времена чешће догађало, болешћу или смрћу.³

На завршетку школске 1881/82. године радили су следећи учитељи и учитељице у тадашњем чачанском округу: У Негришпорима — Јован Протић, у Тијању — Млађен Поповић, у Гучи — Светозар Кушић и Лепосава Кушић, у Миросалцима — Јован Милосављевић, у Лиси — Љубомир Поповић, у Котражи — Тихомиљ Константиновић, у Вичи — Марко Пајић, у Каони — Михаило Дуњић, у Лукама — Неофит Симић, у Студеници — Андреја Јевтовић, у Рашки — Велизар Поповић и Милица Петровић, у Каменици — Љубомир Ђулаковић, у Грачацу — Симо Аћимовић, у Краљеву — Лука Петровић, Јелена Димитријевић, Димитрије Петровић, Сава Јовичић и Милева Петровић, у Врдилима — Мијаило Милошевић, у Заблаћу — Радослав Мајсторовић, у Жежевици — Божко Ружић, у Чачку — Радивоје Тодоровић, Васа Поповић, Димитрије Марковић, Љубисав Јовановић, Јелена Матић и Милева Ђорић и у Прилишцу — Максим Грбић. Име учитеља за школу у Слатини није наведено у извештају, нити је дата оцена његовог рада, пошто су деца била распуштена „због редње“ пре испита и доласка министарског изасланика.

Школе су већином биле троразредне. Четврти разред је постајао само у неколико школа, и то са мањим бројем ђака. Тако је у Студеници било пет, у Рашки пет, у Краљеву 37 и у Чачку 29 ученика овог разреда. Толико их је уписано у почетку школске године. У Студеници је један од њих напустио учење, у Чачку осморо и у Краљеву седморо деце.⁴

Аћим Пивљаковић је о свом инспекторском раду и налазима поднео министру просвете и црквених послова своје опширније, али нецеловите, извештаје у јулу 1882. године, и то у више наврата и парцијално. У извештају од 12. јула 1882. описао је стање зграда за основне школе у чачанском округу. Нашао је да је од свих 20 зграда само три грађено од тврдог материјала са наменом да послуже за школе (Студеница, Краљево и Жежевица). О њима се изразио похвално. Описивао је школу по школу и за све остале није нашао да задовољавају, пошто су училишта, за невољу, смештена у мало или нимало адаптиране општинске суднице, у бивше конаке, где су раније биле управне установе — „конаци“ или чак и у приватне куће појединих личности. Па чак, ако су „у старо доба“ прављене за

школе „тако рећи од ока“, свака је била на свој начин „како је који мајстор за сходније нашао“. Налазио је да су неке постављене на врло погодним местима, али неке и у врлетима — но, све скупа, нити су одговарале хигијенским, нити педагошким потребама. Још мање су одговарале школским потребама споредене просторије, као што су учитељски „квартирич“, ђачке кухиње и коначишта, а и проходи, који су местимице пркосили свим хигијенским обзирима. А. Пивљаковић је у таквим случајевима давао врло оштре примедбе.

У извештају о раду и понашању учитеља просветни изасланик се ограничио на три случаја. Тај извештај носи обележја тужбе. Жалио се прво на краљевачког учитеља Луку Петровића, кога је оцртао као пуштахију и згранутог човека, са којим није могао ни успоставити контакт, нитиму прегледати рад и разред, нити му, на крају, није могао дати ни број ђака. Описао га је, даље, као сплеткароша и поднео предлог да се удаљи од школског рада. Друга оптужба се односила на учитеља Божка Ружића у Жељевици, кога оцртава као „полтрона“, крајње неуредног у раду на настави и као сталног механицијског посетиоца. За њега је предложио, као казну, премештај у златиборски срез — у доброселичку школу. Трећа жалба је ишла на рачун учитеља у Лиси Дионисија Ковачевића, који је у овом селу био прошле године, па је одатле уклоњен. Овај учитељ је, сигурно по казивању мештана, на неки свој начин упражњавао гимнастичке вежбе и притом се обилато служио псовком. Али, није јасно зашто га је просветни изасланик унео у свој извештај када се већ налазио у другом округу.⁵ Сва ова три учитеља су регистрована посебном примедбом у Министарству просвете да би се „имали у виду“ при новим размештајима. Једна више примедба негоже жалба односила се на учитеља у Врдиљима, који је толико „благ и кротке нарави“ да нема оштрине за сеоску децу, којима је потребан „отворенији, речитији и веселији“ просветни радник. Просветни изасланик је предлагао да се овај учитељ премести у неку од варошких школа.

Уз ове оптужујуће оцене ишле су и друге, оне редовне, које су се односиле на успех учитеља у настави и на одржавање чистоће по школама и око њих. Тај извештај је састављен 13. јула 1882. године у облику табеле. Аким Пивљаковић, по свом налажењу и својој савести, бележио је те оцене, које су у околностима тадашњег бирократског апарата биле неоспориве и, у мање случајева, осуде без призива. Забележио је да су по свом раду одлични учитељи: Јован Протић у Негрошорима, Светозар Кушић у Гучи, Неофит Си-

мић у Лукама, Димитрије Петровић и Сава Јовичић у Краљеву, Васа Поповић, Димитрије Марковић и Љубисав Јовановић у Чачку, као и Милева Ђорићева у истом месту. Врло добри су били: Тихомир Константиновић у Котражи, Андреја Јевтовић у Студеници, Љубомир Булаковић у Каменици, Симо Аћимовић у Грачацу, Јелена Димитријевић и Милева Петровић у Краљеву, Мијаило Милошевић у Врдилима, Радослав Мајсторовић у Заблаћу и Радивоје Тодоровић у Чачку. Међу добре су се сврстали: Лепосава Кушић у Гучи, Јован Милосављевић у Миросаљцима, Марко Пајић у Вичи, Мишаило Дуњић у Каони, Велизар Поповић у Рашки, Лука Петровић у Краљеву и Јелена Матић у Чачку. Слабе оцене, оне најлошије, које су за собом вукле извесне неугодне последице, добили су: Милица Петровић у Студеници и Божко Ружић у Жежевици. Без оцена су остали Млађен Поповић у Тијању, Љубомир Поповић у Лиси и већ поменути Максим Грбић у Прилипцу, као и неименовани учитељ у Слатини. Недостатак оцена имао је за последицу успоравање у напредовању.

Чистоћа школа и њихових околина, за чије се одржавање, министровим улуствима тражила обавезна оцена, само је у два случаја одлична: у Миросаљцима и Вичи. Остале школе су оцењене као врло добре и добре, изузев Жежевице, где је чистоћа означена као „хрђава“, што је одговарало и најнижој оцени рада тамошњег учитеља. Кривица за такво стање се пребацивала делом и на пређашњег учитеља, који је у нужницима држао керове и коња.

Аћим Пивљаковић је запазио једну тада уобичајену појаву, односно недостатак у школама. Није било довољно ни погодних административних књига, или су оне неуредно вођене, као што су уписнице, прозивници, школски инвентари и слично. Такође је забележио непостојање или крајњу оскудицу школских књижница. Школство се још налазило у стагнацији иза минулих ратова, па је разумљива оскудица и у инвентарима тих установа. О једној школи говори да има врло рогобатне и неугодне скамије, о другој или трећој да нема ове или оне потребе, а скоро све немају потребна учила тада прописима предвиђена за наставу. Набројио је шта све треба да се за коју школу прибави, што су, иначе, чинили и учитељи у својим годишњим извештајима. Но, често су ти захтеви остајали само мртво слово на хартији ако општинске управе нису показале боље разумевање да прибаве оно што се тражи или, што је често било по селима, нису за такве набавке имале новца. У Министарству просвете је по овом извештају закључено да се свакој школи при-

бави оно што је недостајало и да се наредба о томе упути преко Окружног начелства у Чачку.⁶

Извештаји А. Пивљаковића писани су чиновнички брижљиво; осећа се његов напор да одговори тачку по тачку на упутства за преглед школа и учитељског рада. Та упутства је већ имао при поласку на своју ревизорску дужност. Али, изгледа да ни тим захтевима није у потпуности одговорио. Нешто није било у реду, по схватању у надлежној служби Министарства просвете, пошто је на тим извештајима остала условна белешка: „ако може“ — да се сачини извод из њих ради објављивања у „Просветном гласнику“, а „ако нема довољно материјала за то“ — извод се неће ни сачињавати.⁷

Подносилац извештаја није био на висини добијеног задатка; чак није успео да буде онако језгровит каквим се показао 1880. године када је походио школе у ужичком округу. При свему се трудио да покаже своју ученост стварно ученом министру просвете Стојану Новаковићу. Обузет романтичарским, и прилично закаснелим за то време, расположењем, посезао је за грчком, римском и библијском митологијом, наводно имена Бахуса, Минерве и Самсона; помињао Немањиће и светитеља Саву — да њима поткрепи своје тврдње. Са висине своје ревизорске важности, овај човек је давао, у саркастичним примедбама, своја залажања о недостацима код неких школа, као што је био случај у Грачацу, где су мештани своју школу подупрли глоговим кољем — да се не сруши; у Лукама, где свештеник стиже да држи опела тек по двадесетој сахрани, или у Котражи, где учитељ са страхом пролази поред школског зида — да му се не сруши на главу.⁸

Све ове и друге недостатке сагледао је школски ревизор. Било је то површно сагледавање школа и тадашње стварности. Одговорност за незгоде, по његовом мишљењу, падала је на локалне кметове и општинску власт — и то је било читаво његово запажање. Његов колега Ваца Филипковић, вршећи истовремено ревизорски посао у ужичком округу, био је проницљивији; гледао је дубље, али не до дна беде, и видео крајње сиромаштво неких школа и њихових учитеља слушајући и глас деце. Ни један ни други нису ишли до краја, нити су, можда, то смели да учине.

Нису сагледали тадашње друштвене супротности у књажевској, која је те година постала краљевском, држави. Тешко бреме прошлости лежало је на селима, која су стагнирала у патријархалној примитивности и заосталости, толикој да је у њима владао чак и страх од промена које би водиле напрелку. Нејака прађанска кла-

са и њена држава нису имале ни снаге ни смелости за одлучније кораке. Цела финансијска снага државе заснивала се на порезима и прирезима, који су падали највећим делом на села и њихову привреду. Инострани зајмови, они из последњих ратова и други, опет су, у крајњој линији, одуживани из пореске масе — што значи да су их отплаћивали сељаци. А они су били изложени и другим облицима експлоатације — у радној снази, зеленашким каматама, тадашњим новчаним кризама. Бескрајно су се понављале продаје сељачких имања због дугова и настајао је све гушћи слој беземљаша и сеоске сиротиње, која се није могла другачије одржати осим надничењем и аргатовањем по имућнијим крајевима у земљи.

Такво стање је заклањало сваку могућност за бржи развој школства и народног просвећивања као од најбитнијих услова за напредак друштва и државе. Сељачко зазирање од проширивања постојећих и отварања нових школа имало је своје корене баш у таквим околностима, пошто би сваки корак напред значио нове прирезе и друга оптерећења иначе сиромашних села.¹⁰

Села у чачанском округу су, у просеку, била плоднија и богатија од ужичких — бар када је реч о равничарском подручју. Али, села као што су Студеница, Вича, Луке или Лиса одликовала су се забаченошћу, оскудицом у храни и сиромаштвом. Из ових извештаја се види како се беда пројектовала и на стање њихових школа, што не значи да је положај и осталих био изврстан. Треба се сетити само описа школских зграда по још неким селима — као што су Миросаљци или Прилипац. Спајање овакве заосталости, коју неки писци називају архаичном сељачком културом, са материјалном немоћи тадашње државе, овештавало је стагнацију и чинило се да ничим не указује на излазак из затвореног круга.

Ипак је, баш ове године, при самом њеном крају изашао нови закон о основним школама и био у важности не дуго — само непуне две деценије. Ако и није допринео решавању свих проблема, учинио је доста: уведена је четвороразредна основна настава, решена су нека питања управљања основним школама и приступило се озбиљнијој реформи наставе.

*
* * *

Приложени извештај Ањима Пивљаковића, као сведочанства о једном времену и просветним приликама у њему на простору тадаш-

њег чачанског округа, доносе се овде као документи који данашњем читаоцу и просветном раднику указују како је то било пре једног века. Они се објављују без икаквих правописних измена, изузев тамп где је било потребно ради јасноће, и то исправљањем омашких у писању што је овде означено заградама.

СТАЊЕ ЗГРАДА

свију основних школа у округу чачанском, на крају школске 1881—82. године

Од 20 зграда школских, које постоје у округу чачанском, само су 3 зидане од потпуно тврдог материјала и нарочито за школску употребу, као што ваља, по плану удешене, а те су: Студеничка, Краљевачка и Жежевичка; — све остале пак: или су, и то разуме се највећим делом, биле некада општинске суднице, које су од дасака и ћерпича на двоје — на троје скрпљене и по нужди за школе употребљене са сићушним доправкама; или су истина нарочито за школе прављене, али још у старо доба и тако-рећи од ока — свака на свој начин — и како је који мајстор за сходније нашао, као: у Грачцу, Гучи, Каони, Врднику, Прилипцу и Рашкој; или су најпосле биле некада тако-звани „Конаци” среских власти, а и појединих личности, као оне: у Негришорју, Тијању, Чачку и Заблаћу.

Ово је што се тиче њихове „дивотне” архитектуре. — Једино, односно хигијенског гледишта, може се рећи, да су постављене на врло пријатним и здравим местима, — но и за ово, чини ми се, више се има благодарити географском положају самих места, него ли увиђаности промућурности зидача — самоука. — Ове благодети лишене су по несрећи само две школе, и то: градачка и рашка. — Обе су модигнуте, а нарочито градачка, у једној прљуши и на тако ђавољем челопеку, да човек мора пузити, док њима приђе, особито у зимско доба. — Но колико је сама природа казнила њихов положај, толико су исто и дотичне општине припомogle тој ругоби, тиме, што се за толико деценијума година не сетиле, да бар лека ради засаде околу по који глог, ако им беху скупе липе и багени, — те да дечаци макар у мају, јуну и августу користе лепотом природе — дахну чистим ваздухом — и проиграју који тренутак у свежој ладовини.

Осим наведених недостатака у разноликој конструкцији зграда, нашао сам, да су им исто тако и скамије до крајности за здравље деце убитачно направљене. — На више места, тако су несретно склепане, да, чини ми се, и деца би више вештине показала, него ли они, којима је грађа њихова поверена била. Једино у Краљеву клупе су са свим по пропису удешене; а све остале, тек, што кажу, колико само да се не седи с прекрштеним ногама на голом патосу. — Каква ће пак прса и леђа изнети деца из школе, о томе се канада није ни помишљало; то ли бриге какве водимо.

Према овоме, њихово посебно стање, овакво је:

1. У НЕГРИШОРУ

У свема пре одговора каквом спахијском „кјоску”¹¹ или конаку чијег пољског добра, него ли згради школској. — Истина по издаље кад се гледа, човек би помислио, да су то „весели двори”, каквог живог Иве Загорице, — толико она фрапира — (одсијава) — доњом и висоном својом; али што се год више приближује, то све јаче у очи падају небројене „мазгале”, којима су дуварови на све стране избушени, као какав голубњак, и онда човек и нехо-

тично долази на ту непријатну помисао, да је ово пре каква стародревна караула или тобчијска вежбаоница из времена устанка српског, него ли „просветни храм“.

Сама пак грађа кућевна, од прилично тврдог је материјала, те по томе може још коју годину послужити за школу, кад се иначе бољом заменити није у стању; — само би требало што пре све мазгале¹², зазидати, јер велику промају ваздуха чине; даље, на више места, где сад само капци постоје, да се уметну и прозори да се учионица прошири, — макар сужењем ходника; — да се нов проход озида и башта учитељева загради.

2. ТИЈАЊЕ

Школа је овде отворена први пут у почетку ове школске године. — Међутим, зграда је од доста тврдог материјала, те може прилично времена послужити, мада није нарочито за ову потребу зидана, него за среску канцеларију, и тек кад се канцеларија одатле преместила, узета је за школу. Место је врло здраво, романтично и много удесно за лак долазак ђака. — Учионица је толико пространа, да близу 50. ученика могу комотно седети. — Само ђачки стан одвећ је мали и не толико здрав, колико би иначе требало да буде; но може се заменити са далеко бољим: ако се зграда, која постоји од тврдог материјала одма поред школе, удеси за ову потребу, а то не би никаквог великог трошка стало, и онда би се за ђаке добила врло пространа соба, кујна, собица за оставу хране и ствари, и још послужитељев квартир, — а садашњи стан ђачки, употребио би се за подрум учитељев.

3. ГУЧА

Зграда је истина старинска, али је још доста држећа. За сад је преко потребно да се нужник са јужне премести на северну страну, тврђе сагради и што више од школе удаљи, — јер на садашњем месту даје толико загушљивости, да јако шкоди здрављу деце, а нарочито на топлим времену и кад јужни ветар дува. — Још има да се прошири и стан ђачки, и на њему бар један прозор са западне стране отвори, ради приступа боље светлости и чистијег ваздуха. Учионице су обе доста видне и према садашњем броју ђака прилично простране.

4. МИРОСАЉЦИ

У прво доба била је ово општинска судница. Подељена је на четири одељења, а свако је једва по који метар пространо, и од по све слабог материјала саграђено, тако, да је већ на прагу свог најскоријег пада. — Толико је тврда да је и сам ход човечији потреса и љуљушка. Најпосле, каквом ванредном вештином, ваљда би се, још које време могла у животу одржати, али тако, да се садашња учионица и собица поред ње уступи учитељу за стан, јер је тај део куће мало тврђи; а друга половина да се сва сруши и призида нова учионица довољне величине. Исто тако и стан ђачки, који постоји у одвојеној кућици, требало би да се још прошири јер садашњи једва за 7—8. ђака стиже, — а пропирити се може врло лако с тим, да се исели општинска судница, која заузима другу половину те кућице, па онда да се споје обе собе у једно, а тако и обе кујнице. — Иначе, не учини ли се то, онда школа на сваки начин треба да се затвори, и нова отпочне зидати.

5. ЛИСА

Исте је величине и кроја, као год и миросаљска школа, — само се разликује од ње у томе, што је новосаграђена — дакле прошле године, али од по све слабог материјала, — прво „дунђерски“. — Кад јој је „темељ“ постављан, у плану је, кажу, било намењено, да се употреби за општинску судницу,

ШКОЛЕ И УЧИТЕЉИ У ЧАЧАНСКОМ ОКРУГУ ПРЕ ЈЕДНОГ ВЕКА

а кад је саграђена, онда се „срећом“ обратно, усели школа. Учионица је толико велика, да 15. ђака највише, с муком могу седети. — Ваљда би се нешто могла и повећати тако, ако се споји са споредном малом собицом; али онда опет треба озидати други стан за ђаке, и то разуме се, са кујном и собицом за оставу ствари. Осим тога, требало би направити и једну кујну за учитеља, јер такве сада немају ни ђаци ни учитељ, него кувају јело у ходнику на оцаку испред фуруне. Најпоследње, има се направити и други нужник, почем је садашњи сасвим батаљен. Не извршили се све ово, школа даље не може радити.

6. КОТРАЖА

И ова је зграда била некаква општинска судница. Прошле године, ваљда што је сувише мала била, проширена је у толико, што је дозидана доста пространа и у срањењу са осталом грађевином прилично тврда учионица и готово онајвећа од свих досадашњих. — Остала половина куће, која служи за стан учитељев, тако је трошна, да се непремено¹³ мора што већма утврдити, а нарочито преградни зидови. — Један зид тако је слаб и ровит, да сирома учитељ и на ход свој у пролазу поред њега мора озбиљну пажњу да обрати, — иначе би га у тренутку постигла иста судбина, која је снашла и славног Сампсона, кад се у љутњи дотакнуо храма филистинског. Стан ђачки налази се одвојено и кућица је истина прилично тврда и здрава, али према броју станујућих ђака одвећ мала, и сувише, ни кујне нема. — Фуруна је толико трошна, да даље не може служити, ако се нова не озиди или са бронзом не замени. Сам положај школе, на врло лепом је и здравом месту.

7. ВИЧА

Тек прошле године отворена је овди школа, а тада је и зграда саграђена, са прилично великим простором и на здравом месту. — Ма да грађа није бог зна како тврда, опет може лепо и на дуже време послужити. — Учионица је добро удешена и толико пространа, да за 50. ђака може имати места.

Само стан ђачки није никакав. — То је нека мала дашчарица, на форму општинске апсане, са одвећ сниским таваном и по све мрачна; зато треба на сваки начин да се спреми нов стан. Исто тако и нужник је сасвим батаљен, врата одваљена и преграде од дасака разнежене; даље, башта учитељева разграђена и само пола дана ораће земље велика.¹⁴

8. КАОНА

Изгледа, као да је некада нарочито за школу зидана, али тако нешто здепано и без икаквог правилног распореда, да пре личи на какву стару од блата и ћерпича склепану механу, него ли на школску зграду. — Сувише ошак је тако несретно изведен, да се од дима ништа по кући не види, нити шта радити може. — На све стране сама гараж и чађ зидове покрила. — Кујне нема никакве, него се и учитељ и ђаци заједнички служе са оцаком испред фуруне, тако да сваки ручак због великог дима морају најпре добро оплакати, па уживати!

Нужник школски срушен је још пре три године, и други фала богу неподигнут, — те сирома учитељ, ни крив ни дужан, мора се са својом породицом по шишљаку од ђака и ови од учитеља крити! — Најпоследње, лети док је траје шума, и боже помози, — али питање је, па још ако је ко слаб! — колико је оваква појава „благодетна“ по морално стање школе, дотична општина знаће ваљда и сама да оцени, само ако је вољна икаква рачуна о томе водити.

Најпоследње, авлија је школска сва разграђена, а баште за учитеља, слава Богу, и нема никакве.¹⁵

9. ЛУКЕ

Лука је општина изузетак од целог среза драгачевског. — Положај јој је тако „диван“, да би становници сви поломили вратове бегајући, да случајно по несрећи каква кола тамо само једном прођу, па макар и воловска араба била, — толико је то за њих нешто ново и невиђено! — Причали су ми, да су тако „блажени“, да прво морају најпре бар 20. мртвих саранити, па се тек онда г. попа потруди те им дође и „општеје“ опело учини! Па ипак, вићи белаја, и ова општина хоће бајаги, да се мало „просвети“?! — Све што је имала свога највећег блага, на ту целъ жртвовала је, — а то је једна мала брвнара, у којој су некада кметови заседавали и правду по „наравственим“ законима делили. Но чим су средством школе једино, мало од просвете окусили, увиде да им је корисније задужити се на рачун поправка школе, него ли на зидање храмова Бакусових по примеру срећних Шумадианаца; и доиста тако им је срећно испало за руку, да су уз ову брвнару призидали дивну учионицу за 30—40. ђака, а поред ње и мало „келице“ за сиромачу. — Заиста, она је с овиме више принела на олтар Минервин, него ли сво остало „питомо“ и равно Дргачево. Још кад би којом срећом могла и мало бољег стана за ђаке скрпити, са кујницом и собичком за оставу хране, онда би се осигурала доста дуго време, бар догле, док би се ваљда и на њу једном Бог смиловао, те јој претворио оне гудуре и урвине у другу моравску питомину. Црква им је толико удаљена, а и г. попина појава у њиховој средини тако ретка и „чрезвичајна“ да сам тог убеђења, да ту мора имати и жењених људи, који још крште-ни нису.

Најпосле, причали су ми и то, како им је пре 4. године срески старешина под морање узео 12. динара, на име претплате на неке „Јаднике“ за потребу школску, па ни до данас не добише ни књиге ни новца натраг. — Кажу, да им је сад у каси општинској бар тих 12. динара, да би приличан стан за ђаке ујдурисати могли, јер дрво их хвала Богу ништа не кошта, бар с тиме их је природа богато обдарила, — само да руке плате, па је ствар готова, — а 12 динара овди вреди толико, колико у „сиротној“ Шумадији 12 фуната штерлинга.

10. СТУДЕНИЦА

Држи се, да је свако место, ма и најгоре било, природа обдарила с нечим лепим, што га од других одликује; а баш за студенички срез, чини ми се да је морала спавати, кад је те дарове делила. — Шес дана изгубио сам, тумарајући по њему, еда би ма што спазио, чиме би се мудрошћу природе похвалити могао, па опет ништа не нађох! — И заиста, онај, који је први изустио, да се Ибарски друм прокопа, с пуним правом заслужује, да се међу највеће свеце уврсти! — Још да се срећом на налазе они дични споменици наше некадашње славе, који срце Студеничана као магнет к себи привлаче, држим, да би се већ давно у том крају образовала каква нова посестрима „Сахаре“ афричке.

Чим човек наступи у овај срез, одма му односно каквоће школа његових падне на ум она изрека народна: Хе, баш, ако игде има „какво село, онакав му и адет“ — какво место, онакве му и школе, — овди се мора то обистинити; — али није тако. Ако се природа тако немилостива према њима показала, и ако их је тако страшно казнила и изобличила од других, вала, и Студеничани су заиста и њу казнили. — Ко хоће да се нагледа лепоте у згради школској, тај нека не пожали труда, да само за који тренутак сврати у Студеницу! И сам мухамеданац, кад би случајно набасао, не би могао пропустити, да бар један „селама“ не учини овом модерном „Колосеју“,¹⁸ а то ли „православни“ хришћанин. — Па ипак нађоше се два таква „православна“, којима је још и вајни „надзор“ над школом понајближе у дужност стављен, и који ама баш ни једног јединог погледа неудојошће овај величанствени храм, кроз целу годину! — Но ја ћу бити толико слободан да коју и више о овима хришћанским Господину Министру у засебном писму; — а сад би желео само толико, да их запи-

там: да ли је тај народ бесвестан своје потребе у образовању, који жртвова само за руке око зидања ове школе неколико хиљада дуката, — и да ли њему лакше би оволику суму просути и толике кулуке издржати, него теби Кмете и ономе „над тобом“ да бар једном у години у(до)стојите своје високе посете ово народно благо, бар по дужности ако не из својих побуда, те да видите, да најпосле и зуб времена није му случајно каквог вреда¹⁷ нанео, кад је милешћу бољом од азијског обеса осигурано? — Заиста жалосна ствар, — заслужи да се човек сит наплаче! — Баците један поглед, на свету задужбину Немањина — понос српског имена — која стотине година броји и о чије су се зидине кршиле највеће обести азијске пустоши, па јој опет ништа осетно не нашкочише; — баците други поглед на скоро такву исту тврђаву-школу — која ни пуних 10 година не броји, од како јој је темељ постављен, — а видети је на све стране избушену са порушеним симсовима — и одваљеним штукатором, због тричавог прокишњавања, — па зар онда да човек не мора дубоко уздахнути и закукати: „Ао, Кмете, за невољу брата, још ли славиш име узор — Србина, Светитеља Саве“? — За што, црн ти образ не био, да народ буде кажњен сада са стотинама дуката око оправке школе кад се то исто могло постићи и са десетином само да си ти и онај „над тобом“ хтели још на време учинити оно, што вам је дужност налагала?

Још би имо, да кажем нешто и о разграђеној авлији, а затрпаној чесми школској и т. д. али о таквим маленкостима није вредно ни спомињати у сравнењу са изложеним стањем зграде школске.

11. РАШКА

Сигурно су Рашћани хтели, да им школска зграда, ако се с временом потреба укаже, поред школе послужи уједно и за астрономску кулу, те су је на онако лепо место поставили? — Ако су то планирали, онда им се нема шта приметити односно положаја; — али само би рад био знати, за што је опшаничице са западне стране, кад њу отуда и сâм брег довољно од пада осигурава? — Најпосле, и ова би им се реткост лако опростила, али за што не направити бар равну путању, да деца лакше могу отићи до нужника, него се пужу уз ону страну и котрљају преко опкопа; — или кад се и то не сетише, зашто макар које дрво не засадише испред школе и около, да им децу не гуши лети страшна припека сунчана, а зими не пендуче комотно северни ветрови око „танане куле“, те не даду ни врата ни прозора тренутка једног отворене оставити, да се лакше ваздух унутрашњи промени?

Кад се сами тако мало сећају потреба школских, онда морам умолити Господина Министра да би изволе наредити: 1. да се стан ђачки осигура од влаге, која у след поменутог опкопа долази; 2. да се дозида једна собица за оставу сандука и хране ђачке, и друга опет за послужитеља школског — јер тамо је обичај, да послужитељ с ђацима спава у истој соби; и 3. да се и за учитеља дозида потребан стан, — имати интернат у школи, па још под надзором „фамилијаза са сокака“, а учитељ да станује у вароши, — то мислим, да се никојим начином не може даље дозволити. — Најпосле, да с' једне и с' друге стране школе дрвеће засади, и страна изнад школе уравни.

12. КАМЕНИЦА

Ово је права слика лучке школе, о којој је напред говора било. Кад је пре три године „Случајно“ затворена школа у Жичи и деца остављена на средини пута, родитељи не имајући другог начина, скрпе како су најбоље умели мало школице у општинској судници, те ова наставе своја обучавања. Оваквим родитељима, који толико бриге поклањају напретку својих синова, дозволио би, да по примеру старих Грка и под самим недрим небом скупљају дечицу и просветом их напајају.

Не знам сигурно да ли је истина, али су ме много уверавали, да су жички „оци“ доста припомогли и то разуме се „испод жита“, те је онако лепа школица затворена! — Држи се да је дарма ђаволске деце сувице стешњавала ове „мученике“ у њиховој „пољској“ самоћи, па су се јуначки потрудили и, разуме се, много „подвале“ уложили, док су се ове паклене песме једном срећно курталисали. — Најпосле, како му драго, што је било-било изгубљено више се не накнађује; — само је много тешко и жао било видети онакупусту зграду, са још лежећим скамијама унутра! — Да су овоме стању узрок какве ратне операције, ни по јада, — већ нешто сасвим друго.

Ја би само много молио Господина Министра, да изволи наредити, да се још ове године отпочну поново предавања у жичкој школи, док није извршена демолизација њена; јер као што сам разумео, већ је поручено за „добош“, у страху, да се случајно „Власи“ не би присетили, те опет децу почели доводити, — а нарочито се има бојати Каменичана, који би се први том белају довили.

Међу тим, ако се ово не може извршити, онда би требало вредним Каменичанима препоручити, куд су све чинили, да још како-тако направе мало стана и за ђаке, — јер у интересу моралне добити, не може се никако дозволити, да деца ван надзора учитељевог по зградама сеоским зими ноћевају. Исто тако, не би с' горега било, кад би се и сама учионица колико-толико проширила, јер садашња не стиже ни за 20. ученика.

13. ГРАЧАЦ

Још више се одвојила у лепоти свог положаја, него ли рашка школа. Кажу, да има скоро 40. година како је зидана. — Но то се и по себи даје лако видети, јер да није толико дубоке старости, не би је лако могао зуб времена онако бесно ранити, да је сиротој предњи зид од учионице већ у велико поср-уо. Али вредни Грачани, као да су и томе радикална лека нашли, па су, ни ђаво се не би досетио, побили у земљу неколико глогових колаца и јуначки је подупрли, те тиме потпуно осигурали од сваког пада, чак до конца јесени; а там мисле у име Бога, другу операцију извршити!

Мени је много жао, што толику главобољу да имају питоми Грачани око те ђаволске школе и у непрестаном страху живе од елементарних страшила — па би молиле Господина Министра, да их ослободи овог терета. — Та, ако је какве вајде, доста је заиста 40. година њиховог школовања у овом „рајском замку“, — потребно је, да се сиромаси мало одморе сад.

С' овим мислим, да је довољно квалификовано право стање ове „узор — зграде“ школске. — Имао би, истина, још да навестим: како врата на собама и подруму једва стоје; како бравџа, чини ми се, и нема никаквих, — како је авлија сва разграђена, подрум зими пун воде, проход батаљен и т.д. али то су све маленкости, — тешко је било школу подупрети, а ове ситнице, док би човек ударио руком у руку, готове су!

14. КРАЉЕВО

Ретка је и сувише општина школска, која толику важност просвети даје, као Краљевачка. — Она не само да не чека никаква потраживања од стране школине, него и сама нутка учитеље, као год мајка своје дете, е да би могла још чиме бољим и лепшим окитити свој велелепни просветни храм. Ту се не пита, колико ствар једна кошта, него се само жељно ишчекује да сазна, шта треба за школу, па се надмећу, ко ће брже и лепшу набавити!

Овако гавалерско понашање честитих Краљевчана, мора милином испунити свакога који зна шта вреди наука. — Кажем само, благо њима, док их ова ретка племенитост љубави родитељске кити и одликује, — немају се шта више бринути о срећи свог младог нараштаја, — њему је овим осигурано и ујамчено свако стабилно развијање!

Оваква општина заслужује, да јој се држава у свако доба одзове.

15. ВРДИЛА

Шест општина, које броје на хиљаду пореских глава, шаљу децу у ову школу, а у школи имају само 13. ђака, и словом велим **тринаест!** — Да чудне бруке и покора! Има ли још игде сличног примера?! — Није ли ово ни више ни мање, него право исмејавање ове свете установе, и то још од кога, — од богатих Врдиљана! Жао ми је само, што се онако редак и честит наставник брука са толиким бројем ђака, — и то учитељ кога би паметни родитељи у наручју своје носили, само да га имају! Не знам, какву би немарност и нехат општрије казнио, него ли ову? — Та кад у оваквој питомини и изобилју, човек на хиљаду пореских глава, нађе у школи само 13. ђака, онда шта остаје за Студеницу? — Тамо треба сигурно купити врапце и лећи по собама, — у таком сравнењу стоје ова два места, што се свега тиче, а нарочито материјалног стања и природне обилности!

Да видимо најпосле, каква им је зграда школска, — нећемо ли бар ту наћи икаквог оправдања њиховом нечувеном покору. — Ево каква им је. Кућица мала, налик на обичне фамилијарне станове, зидана бајаги, и то сигурно још у времену Хаџи-Проданове буне, прозорчићи мали и сниски, тако да се зими мора узети свећа у помоћ, ако учитељ жели радити и после подне до одређеног часа. — подрума икаквог, а о стану ђачком имам само толико рећи, да би и козе морале поцркати или кроз прозоре у шуму побећи, ако би их човек ту, недај боже, само 24 сата притворио!

Овој појави, налазим само један лек, а тај је: да се Врдиљанима истог дана кад им се школа притвори, пошаље план студеничке зграде, и одреди тачно време, за које непременно имају саградити је, — и више ништа.

16. СЛАТИНА

Чим сам ступио у ову школу, учитељ ме је тако-рећи на прагу предусрео са речима: „Испит не можете тражити јер су деца услед редње пре неколико дана распуштена, а и да нису, видели би само окршаја од њихових годишњих изостанака!“ — Нећу даље да се упуштам у ову ствар, јер јој овде и није место. — али свакојако саветовао би пријатељски општину Слатинску, да не пође трагом Врдилске, јер онда ћемо и ми овака извешћа мало другим тоном писати, — па богме, може свашта бити; — боље је сам се поправити у грешци, него ли силом натеран бити. — Школу имати, а децу без воље и с' натегом слати, шта значи то? — Да ли и то долази у ред каквих кулука и аргатовања без „паре и динара“? — На згради школској, нашао сам, да је учионица пространа само за 25. ђака, а то, мислим, да није довољно према броју деце, која би требала и могла у ову школу долазити. — Ако се хоће, овај се недостатак може лако поправити тиме, да се учионица споји са споредном собицом. Још има да се направи кујна и подрум за учитеља, душема у ђачком стану подигне, да деца не спавају на патосу, и да им се једна мала собица за оставу ствари и ручавање дозида.

17. ЗАБЛАЋЕ

Пре 15. година, била је овде столица среске канцеларије, и као таква, разуме се, да је с' правом заслуживала име „Конака“, али само онда, данас не. И њена је учионица истог пространства, као и слатинске школе. Кућа је прилично држаћа и на врло красном месту. Највећу ману има ту, што деца ноћевају у засебној зградици чак на 8—10 минута удаљеној, а то већ не сме бити; јер пустити децу у такво место без надзора учитељевог, а нарочито у зимње доба, значи изложити опасности њихов живот, почем деца могу лако сувишну ватру наложити, собу прегрејати, прозоре добро не затворити и т. д.

Ова ми се општина много жалила на Трнавску, што иста шиље радо децу у њену школу, а кад јој се поднесе рачун учињеног трошка око издржавања школе, она окреће леђа! — Доиста смешна ствар и заслужна сваке покуде! — Та ваљда ни заблаћка општина није покопала „благо цара Радована“,

да га без раучна троши и туђе потребе подмирује! Доста је општини Трнавској пријатељства учињено тиме, што им се деца радо и без икаква прекора у школу примају, па није право да се има речи још и за ситнице односно потреба школских?

Овако што само је Трнавска општина била у стању смислити, — сличног примера нисам више нигде нашао!

18. JEЖЕВИЦА

О каквоћи ове школе и њене општине, све што би казао, ти би било само у похвалу и с' највећим респектом. Има истина једно зло, које школи још од постанка њеног није дало слободном душом дахнути, — ваљда је тако „судбина“ њена хтела; — но то је зло искључиво заслуга учитеља, који су неуморно на томе радили, а ја ћу засебним актом извести Господина Министра мало детаљније о томе.

Општини би за сад само толико требало препоручити, да зграду школску што пре боље покрије, и то прво са шиндром, па ћерамидом, и у исто време олуке направи, — иначе постићи ће исто стање, које и студеничку школу, јер је већ почела прокишњавати, па ће симсови и штукатци у брзо пропасти. Исто тако, нек јој је не мања брига, да скамије непремено по правилу сагради, јер су јој садашње по 'све нагрдне! — И нужници су истина покварени, но томе је крив пређашњи учитељ, што је у једном држао своје керове, а у другом коња.

Још сам приметно, да сувишна светлост у учионици влада тиме што су прозори с' три стране отворени; а нарочито они спреда, много децу муче и очи им засењавају, — те зато, мислим, да би их на сваки начин требало зазидати, или најпосле, са каквим мрачним завесама покрити.

19. ПРИЛИПАЦ

И ова је зграда нарочито прављена на школу пре 15 година, али од слабог материјала. — Учитељ има за себе две собице и мало башчице. — Кујне никакве. Учионица је велика само за 10—12 ђака, — но могла би и још толико подмити, ако би се спојила са споредном ђачком собицом, а за ђаке да се подигне друго одељење са кујном, спаваћом собом и собицом за оставу хране и ствари.

У школи сам нашао само 6. ђака, чему не налазим да је крива општина, јер је учитеља тек на два месеца пре мог доласка добила, а осим тога, школа није радила ни прошле године. — Но ја сазнавши израније, да и овде родитељи с натегом децу своју у школу дају, призвао сам све главаре општинске и узео од њих „часну реч“, да ће идуће године уписати најмање 30. ђака и старати се о њиховом уредном доласку преко године. Исто тако, обећали су ми, да неће пожалити труда и трошка, да на време учине све горње оправке на школи. — Идемо да видимо.

20. ЧАЧАК

Два разреда основних школа, смештена су у гимназијско здање, а сви остали у тако-звани „Владичин — Конак“.

Што је год стамболске вештине и фантазије у архитектури, то је овди у маломе представљено све и нацртано. — Скоро сав „Конак“ трепти у самом „деферу“. — Изрези, по таванима, вратима, прозорима, чардацима и „кјосковима“, живе су слике најлепших летњих „ћулистана“. — Заиста, с поносом заслужује име „Владичиног конака“, — али разуме се, само донде, док је владика ту са неколико калуђера живео. — Данас пак, где то исто место заузимају њих на 150. пупана¹⁸ мора се сасвим нешто друго видети и осећати. — Држим, да ни сви мириси читаве једне апотеке, не би могли сада довести ваздух у оне стање своје природне каквоће, у ком је био, кад се г. владика туда шетао.

ШКОЛЕ И УЧИТЕЉИ У ЧАЧАНСКОМ ОКРУГУ ПРЕ ЈЕДНОГ ВЕКА

Чачани се само тиме могу у неколико оправдати за овако лошу зграду, што су се много истрошили око подизања гимназијске школе, иначе, да тога није, не знам шта би било.

Свакојачко, одајући им заслужену хвалу на здању гимназијском, имало би им се препоручити, да све могуће чине, те да час пре и ову дечицу извуку из оних „томрука“; — преча је кошуља од фрака. — Шта је вајде од гимназије, кад ни десети део тих попуна неће бити оног здравља, док дође до гимназије, ког би требало да је, на овакав начин!

12 јула 1882

Ужице

Надзорник однов. школа Чач.
Аћ. Пивљаковић
директор ужичке Реалке

Надзорник школа Чачанских.

12 јула 1882

Ужице

ГОСПОДИНЕ МИНИСТРЕ!

Према датом ми „упутству“ за прегледање основних школа у округу чачанском, част ми је доставити знању Вашем, односно понашања неких наставника у том округу, следеће:

1.-г. Лука Петровић учитељ I раз. у Краљеву. —

У списку оцена и броја ђака, које Вам уз ово подносим, број његових ученика није стављен. — Овој празнини узрок је овакав: Кад сам све школе Краљевачке прегледао, познао сам учитеље и учитељице, да им саопштим моје погледе односно каквоће успеха и рада наставничког сваког на по се. — Сви су моје примедбе са особитом пажњом саслушали и сами изјавили, да су доиста моје оцене по све правичне и примедбе умесне, — само не г. Лука. Чим сам почео говорити о каквоћи рада његовог, он је скочио као згранут, шчепа капу и с подсмехом повикао: „Ха, ха... мали сте ви господине ревизоре, да мени дајете педагошка упуства, — ето вам књиге па бележите шта хоћете, мени је баш свеједно, дали ми одличан — или хрђав“! и одма је отишао кући.

Ја сам са осталим посвршавао шта је још имало, оцене записао у присуству повер(ен)ика, па отишао у стан. — При том, ја сам толико благо узео овакав поступак г. Лукин, да сам замолио једног од учитеља, да га позове после ручка у школу, где ћу га чекати, те да ми покаже број ђака и остало. Но г. Лука, у место да дође у школу и тиме грешку своју оправда, он се добро напије, па дође у механу, где сам становао, и таку ларму и дрекњу почне правити пред гомилом света, где је и начелник срески био, да сам очекивао највећи шкандал од његове стране. — Ни више ни мање, јасно се видело, да је дошао, да се са мном бије. Но и ово ја нисам толико на ум узимао, већ на против и тад сам га молио, да пође са мном у школу и покаже ми број ђака са осталим, а он са највећим презрењем одговорио ми је: „Ако ти треба да знаш број ђака, ено ти књиге, па иди те види, ја нема посла тамо“! С' овим је завршен наш разговор. Међу тим, кажу, да је његов успех прошле године, кад је био на Рашкој, оцењен са „хрђав“, а ја сам му дао „добар“.

Односно његовог иначе понашања, причали су ми да се већ две велике тужбе од грађанства пред Вама налазе, а ја имам Вам, Господине Министре, још ово доставити:

Што је год пакости, мржње, зависти и угурсузлука, то је све у овом човеку. — За сво време држања испита, он је непрестано тутњео по механама, кудио успех својих другова, а себе уносио за једино ваљаног учитеља. — Од своји је учитеља одељен, свакоме пркоси, свачије обавештење презире и свачију радњу багателише до Већи део свог живота проводи и ноћу и дању по

механама свађајући се с ким год ступи у разговор. Има две ћери, о којима се већ јавно по сокацима прича, да су на најнижем ступњу угледа и девојачког понашања. — Једном речи, о целој радњи и понашању овог жалосног наставника, такво сам убеђење добио, да је постао прави отров за свако друштво, а највише за школу, и по томе, не само да би га требало одатле уклонити или ставити у пензију — (Он је већ једном стављен у то стање) — него, ако је могуће, просто изјурити из Завода, да те више не трује и нескрнави, у сваком погледу!

2. — г. Божо Ружић учитељ јежевачке школе. —

Свршио је учитељску школу, — младић од 22—23. године, неожењен. — Ово је прави „полтрон-учитељ“, који је једва у 10 дана по један сахат улазио у школу, — иначе, све време дану и ноћу проводио у механи. — У цркву, која је поред саме школе, није двапут преко године отишао, нити ћаке своје одвео. — Сав креч, по прозорима, вратима, патосима, фурунама и тд. д. још од прошлогодишњег крчења, стоји недирнут. — Послужитељ школски, место рада у школи, употребљаван је непрестано за чишћење штале механике и осталу тамошњу услугу, док он пијанчи и карта се!

Радикалнијег лека, да се он сачува од коначне пропасти а и школа курталине оваког покора, по мом мишљењу не налазим, него да се час пре пошаље на „епитимију“²⁰ у школу доброселичку округа ужичког, а онај паћеник из Доброселице на његово место доведе, који уверен сам, другојачије зна да цени дужност и положај наставнички.

Поред оваког садашњег стања школе јежевачке, уверавали су ме, да је још од почетка свог овакве среће била, да ни једног честитог и ваљаног учитеља није добила, — поред своју благодети и питомине, којој се иста школа знатно одликује. За доказ овога, да споменем још и то, како је и пређашњи учитељ, који је одатле премештен у Ивањицу, био право страшило школско. — Он ни у два месеца није улазио у школу, — вечито је био или у лову или у механи!

— Кад сам се овим дотакао понашања бившег учитеља јежевичког, мислим, да Вам се, Господине Министре, нећу замерити, ако Вас упознам са понашањем још једног учитеља, који је прошле године био у Лиси и премештен негде у округ руднички, а зове се Дионисије Ковачевић. Овај је пред школом својом направио био велику и неколико метара широку рупчагу, и напунио је водом; а у банти опет пружио између дрвећа одвећ високе кеке дугачке мотке. Од како је дошао био у ову школу, па док није одатле уклоњен, он је: или скакао го-голцит преко рупчаге, или прескакао мотке између дрвећа, или по шумама лова ради и „ашиковања“ са чобаницама лутао. — Прескакање рупе и мотака обично је чинио у опкладу са сељацима — он положи дукат да другога динари и у томе су се такви призори дешавали, да који сељак у скакању није сломио или утануо руку и ногу, тај је запливао у рупчаги, само да би опкладу добио! — Осим тога, он је тако био пун најгрозније градње и псовке, да је за њега била обична ствар у највећем скупу сељака за буд шта опсовати Христа чак и у утроби матере своје!

Овим псовкама, он је толико окужио ово место, да би га требало на сваки начин ставити под строги надзор, ма где био, те да не трује и даље.

С уверењем најодличнијег поштовања

Ваш
понижни слуга
Аћ. Пивљаковић
надзорник школа.

17. јула 1882.
Пбр. 4295

Да се има у виду при рађењу
распореда Ш. Дионизије Ковачевић
Божа Ружић—Јежевица
Алекса Петровић—Карановац

ШКОЛЕ И УЧИТЕЉИ У ЧАЧАНСКОМ ОКРУГУ ПРЕ ЈЕДНОГ ВЕКА

Надзорник школа чачанских.
13. јула 1882. год.
Ужице.

ГОСПОДИНЕ МИНИСТРЕ!

Прегледајући школе округа чачанског, нашао сам, да је у неким учињен распоред наставе на учитеље такав, који, држим, да много иде на штету самог успеха ђака, — те по томе, част ми је и о овоме поднети Вам, Господине Министре, моје мишљење. — Тако:

1. — У школама: студеничкој, рашкој—мушкој—и краљевачкој женској, нашао сам, да је настава у сва четири разреда поверена само једном учитељу. — Лако је појмљиво, од колико је терета по саме учитеље оволики рад, а да не кажем ништа односно каквоће и количине наставе, кад се зна, да многи учитељи и једноразредних школа по варошима тешко сву радњу обављају, а камо ли у сва четири разреда. Овакав распоред рада, држим, да би требало на сваки начин да се исправи и у једнообразност доведе.

Истину Вам кажем, Господине Министре, да ми је најтеже било оценити успех ових школа и радњу њихових наставника, и то највише због поменуте неправилности у подели наставе. — Шта више, овим је и сâм број ђака јако умањен, јер су ме уверавали, да би у Студеници или на Рашкој најмање по 100. ђака имало, само да су тамо по два учитеља постављена.

Најпосле, ако то не би било могуће, онда нек се четврти разреди затворе у тим местима, — од веће ће хасне бити троразредне, него ли ове са толиким нагомиланом, а од свачега тек површно по нешто.

2. — За учитељицу II раз. мушке школе у Краљеву и учитеља I разреда чачанске школе, нашао сам, да би обоје веће користити чинили, ако би се, и то прва, придала у помоћ за I и II разред женске школе, а други преместио из I у IV раз. а онај из IV у I разред.

Побуде су ми у томе, ове: Што је учитељица женске краљевачке школе, жена оптерећена са 2—3. ситне деце, те су за њу сувишна сва четири разреда, — док она из мушке школе, нова је и више прикладна за женску него ли мушку децу, а нарочито варошку. — Даље, учитељ I раз. чачанске школе, човек је доста у годинама и тежак за успешан рад са почетном децом, и то још варошком, која, колико великим бројем, толико и живошћу па и несташлуком својим, много надмашују селску, те зато је нужно, да тај посао врши млађа наставничка снага, а он да иде у старији разред, где су деца мањег броја и у ред већ доведена.

3. — У Вичку школу постављен је учитељ, који је из истог места. — Он је човек потпуне наставничке способности, али по несрећи налазећи се у месту свог рођења, на велику је муку дошао, због одвећ неуредног доласка ђака у школу, и то највише зато, што су му сви родитељи ђачки познаници и пријатељи, па се од њега као „свог човека“ ништа не боје и не журе за школу. — Осим тога, још му је и рођени брат кмет у том селу, па и он није рад да се замери код сељака односно строжијег вршења наредба школских. — Зато у интересу је напретка школе, а и учитељ ми је сâм изјавио жељу да се премести у друго место, а непознат тамо одреди. Мислим, да би га најбоље било преместити у Тијање или Ивањицу.

4. — Као што ћете, Господине Министре, из поднешеног извешћа о стању зграда школских изволети видети, ја сам дао мишљење, да се школе грачачка и врдијска затворе. — Оба ова наставника, ма најпосле и незатвориле им се школе, требало би на сваки начин да се преместе у Краљевачку школу, а ево зашто:

Грачачки учитељ такав је радник, да у сваком погледу заслужује највећу похвалу, — али по несрећи оженио се из Краљева са једном правом „буда-ла женом“, која је толико јогунаста и глупа, да неће од своје родбине да се макне, па макар што кажу туђе кошуље прала и хранила се. Овим је стањем сиромаштво учитељ толико потрешен био, да је и само дете од ње крао и бегло у

Грачац, не би ли је бар тим начином приволео на одлазак, па опет ништа није помогло!

Даље, за учитеља врдилског, који је таке исте способности у раду и знању, као год и Грачацки, нашао сам, да има једну грдну ману — ако се тако може назвати — односно самог темперамента његовог. Ово је човек тако тихе, благе и кротке нарави, да сиромачуће радећи, па опет не може, да постигне оно, што би могао и желео, а то зато, што својом ћутљивошћу и озбиљношћу толико упливише на селску децу, да ова још ћутљивија и до крајности у говору везана бивају. — Овакав темперамент учитељев, по мом мишљењу, од праве је благодети за варошкучију — децу, јер у селу, што је год отворенији, речитији и веселији нарави учитељ, тим је успешнији рад његов, због тога, што су селска деца далеко стиднија него ли варошска; — на против, за варошкучију, добро је дошла мирна нарав учитељева, јер ова живост варошке деце тако укрођава и блажи, да она и нехотично долазе на ону меру, која треба да буде за добар и лак рад ш' њима.

Осим тога, као што сам и у извешћу о зградама школским споменуо, општина Краљевачка служи за углед свима осталим, што се тиче њеног стања односно потреба школских и воље за просветом; — па сам нашао, да би школа Краљевачка била прави углед доброг уређења и темељног рада, кад би још само ова два наставника тамо дошла.

За обојицу би се место добило тиме, ако би се учитељица II разреда мушке школе, као што напред споменух, додала у помоћ женској школи, а учитељ опет I разреда уклонио одатле. — Узрок, за што би опет требало уклонити, казао сам у извешћу, о владању учитеља, које заједно поднашам.

И најпоследње,

5. — За учитеља Гучке школе, г. Светозара Кушића, о чијем раду и способности само се с'похвалом говорити може, имам доставити до знања Господина Министра, како исти учитељ јединствено због своје одвећ пргаве нарави, никако не слаже се са општином, као што би требало, — а и сам ми је изјавио да би много желео преместити се одатле. Највише је дошао у сукоб са општином тиме, што ова није хтела дати му никакву накнаду односно огрева и стана за његову жену — учитељицу I разреда исте школе — која јој по Закону припада; те због тога, повео је парницу против општине чак и код окружног суда. Општина опет са своје стране мисли, да је учитељу довољно поможено, што је она пристала и радила на томе, да се отвори место за још једног учитеља у овој школи, чиме је његова жена и добила то место, — а после општина каже још и то: „ако ћемо да дамо учитељевој жени какву накнаду за огрев и квартир, онда ћемо бар тражити човека за учитеља, да нам децу учи, а не жену, па још „Швабицу“, која нити кад пости, нити се Богу моли“!

Ја сам по дужности све могуће чинио, да их како измирим и наравњам, па ништа успети нисам могао. — Зато, мишљења сам, да би учитеља требало одатле на сваки начин уклонити. — Он ми је изјавио, да би најпоследње склопио своју жену, да даде и оставку на учитељство, само кад би он добио повољно место, а нарочито у каквој окружној вароши.

Са изјавом мога најодличнијег поштовања.

Ваш
понижни слуга
Аћ. Пивљаковић
надзорник школе.

17. јули 1882.
Пбр. 4536.
да се има на уму кад буде
нови распоред учитеља

ШКОЛЕ И УЧИТЕЉИ У ЧАЧАНСКОМ ОКРУГУ ПРЕ ЈЕДНОГ ВЕКА

Надзорник школа округа Чачанског.
14. јула 1882.
Ужице.

ГОСПОДИНУ МИНИСТРУ ПРОСВЕТЕ И ЦРКВЕНИХ ПОСЛОВА.

По наредби Господина Министра, од 10. маја ове год. Пбр. 2757, прегледао сам стање свију основних школа у округу Чачанском, те по томе, част ми је поднети Господину Министру на увиђај, у прилогу под (извештај мој о каквоћи зграда школских, под) 2. Списак оцена рада учитеља и број ученика сваке школе на по се, — са још три засебна акта: о понашању учитеља, вршењу надзора најближе власти и неударном положају неких учитеља.

Другу половину мога извешћа, у коме ћу изложити: начин предавања предмета, стање школске књижевности и научних средстава, — поднећу Господину Министру другом приликом у што краћем времену.

Надзорник школа
Аћ. Пивљаковић
директор ужичке Реалке.

Додатак извешћу
о стању основ. школа
округа Чачанског
за 1881-82. шк. год.

ГОСПОДИНУ МИНИСТРУ ПРОСВЕТЕ И ЦРКВЕНИХ ПОСЛОВА.

Успех сваке радње, само је тиме довољно осигуран, ако су и дужности и права Законом јасно обележене, и ако је каквоћа дужности сагласна — сродна — са каквоћом саме радње. Није ли мога, онда ма колико радник један био вољан, или ма какве га идеје одушевљавале, мора најпосле изнемоћи и уступити место мртвилу и трулежи.

Ово исто правило треба да важи и за нашу основну наставу. — Да би основна настава постојала на чврстом темељу, мора де дакле претходно јасно Законом обележити: које су дужности а која права учитеља једног, и обоје подједнако ујамчити. — А ово се постизава тиме, ако се пође с' те тачке, да учитељ не сме ништа друго бити до само „учитељ“. — Или другим речима, учитељева дужност мора се једноставно на то свести, да он само децу „учи“. — Ван прага школског, он не треба ни о чему да се брине и рачуна води.

По ојојме, све оно, што не стоји у вези са чистом радњом његовом у школи, то треба неко други да врши, а не учитељ. — Он дакле не мора да има друге дужности, осим те, да у свако доба даде тачна рачуна о каквоћи и количини наставе, којом је ученике своје обогатио, и да очува у добром стању оно, што му се тако-рећи у руке преда.

На тај само начин, моћи ће се сазнавати право стање наше основне наставе, а тако и каквоћа способности, труда, рада и разумевања учитељевог, па и све мјане, које наставу стешњавају. — На против, докле год се учитељу буде стављало у дужност да он поред своје наставничке радње у школи, води неког рачуна и у преписци са разним властима стоји, односно н. пр. неуредног доласка ђака у школу, оскудице дрва, учиља, намештаја и т. д. дотле се никад на чисто не може знати: шта је један учитељ доиста у школи урадио, шта је могао, а шта је и колико опет треба да уради. — У оваквом случају учитељ ће вазда налазити себи закљона и изговора својег небрежењу, а настава ће вечито рамати.

Но не само што се овим начином крњи прави успех наставе, и што је неправедно, неударно а и теретно за учитеље, него они са оваком „спољном“

радњом долазе врло често још у сукоб и омразу, било (са) родитељима ђачким, или са општинским, полицијским и другим властима. — А да је радња учитељева искључиво дужност обучавања деце, тога сукоба не би (се) никад десило. — Учитељ би свуда подједнако омиљена личност била, — разуме се, у онолико, у колико он одговара своје позиву, као наставник школски.

С' друге опет стране, све што Закон изрекче, да (се) учитељу даје у накнаду за његов труд, то треба (што) тачније да се изврши. — Учини ли се каква омашка или празнина у овоме, учињен је у исто време један корак назад у самој настави. — Хоће ли држава да тражи потпуно извршење постојећег уговора између ње и учитеља, онда она прва има да до последње тачке изврши све своје уговорене обавезе према учитељу, па тек после то исто и од њега да тражи.

Међу тим, код нас то иде сасвим на други начин и изукрштано. — Законом се, рецимо, учитељу даје поред плате, још право и на удобан стан — са две собе, кујном и подрумом, на уредан огрев, уредну послугу, осветлење, башту, потребан број намештаја, учила и т. д. — а од тога видимо, да колико је год школа, толико и обичаја: један учитељ има собу без подрума, други подрум без собе, један кујну без собе, други собу без кујне, један башту без собе, један кујну без собе, други собу без кујне, један башту без авлије, други авлију без баште, — или, један једну врсту учила, други другу а често и никакву, један има и сувише књига за своје усавршавање, други нема скоро ни једне, једном деца уредно долазе у школу, другом кад који хоће, један је учитељ са једним само разредом, други на сва четири, један има у својој школи преко 80. ђака, други нема ни 15. и т. д.

Према овоме ко сад може сазнати право стање наставе, и оценити рад учитељев онакав какав је уистини, а да се не огреши ни о учитеља ни о наставу?

Да би све ово у кратко изложио, ствар стоји овако: Основна школа обухвата две радње, — радњу наставе и радњу администрације школске. — Хоће ли се, да је основна школа на чврстом темељу утврђена, онда одредимо за сваку радњу засебно лице и јасно законом обележимо свакоме сва права и дужности, па обоје подједнако ујамчимо, и онда је ствар потпуно осигурана.

За прву радњу имамо већ лице, а то је учитељ; за другу пак требало би овако урадити: Свака школска општина, имала би одредити на годину дана извесно лице, које ће дужно бити редовно сваке недеље по један пут школу посетити, и том приликом уверити се: о доласку ђака, стању зграде, потреби огрева, намештаја, учила и т. д. па све што нађе да по Закону не достаје, дужан је, било преко општинске или ма које власти, набавити, кривца, ако га у чему буде, на одговор узети и ствар у редовно стање довести.

Оволико што се тиче поделе радње школске.

Сад односно већег напретка и унапређења саме наставе, имао би навести, да би се она далеко успешније развијала, кад би се деца, осим буквара и читанке, све остале књиге узеле из шака, тако, да само учитељ има своје одређене ручне књиге, а ђаци да уче по његовој настави. — Да би се ово уредило, морају се претходно све школске књиге из темеља прерадити и у далеко већем пространству написати, тако, како би учитељ комотно могао из њих црпсти и деца предавати сав материјал, што се пропише и за нужно нађе.

Овом уверењу дало ми је повода највише то што сам при прегледу основних школа у округу чачанском свуда нашао, да су ђаци далеко бољи и коректнији успех показали баш из оних наука, за које немају својих ручних књига, као што су: познавање домовине и света, познавање човека, чување здравља, природне науке, историја светска, граматика и рачуница. — А на против, што је год која школска књига богатије написана са познатим „питањима“ и „одговорима“, као: црквена историја, казихизис, физички и математичке земљопис, историја српска и т. д. ту је и најбољи учитељ тако-рећи нехотично улетео у сферу „механизма“, — а то зато, што те књиге каквоћом своје израде и метода јако ограничавају учитеља у самосталној радњи његовој, док на против из оних наука, где му је слободнији избор и кретање остављено, ту сам тек нашао чисту и потпуно правилну радњу, без икаква механизма.

ШКОЛЕ И УЧИТЕЉИ У ЧАЧАНСКОМ ОКРУГУ ПРЕ ЈЕДНОГ ВЕКА

И заиста, вредном учитељу, са целим бројем свију нужних учи́ла, само му је тешко своје ђаке научити добром читању и писању, а све науке, то ће деца са далеко бољим разумевањем научити из уста самог учитеља, него ли помоћу оваквих књига, — па још ако би се о уреднијем доласку деце у школу и осталоме постарало онако како сам напред изложио. — Тад би се тек видело јасно, колико је и како који учитељ радио, и не би више нужно било, да му се тражи вођење дневника свог рада, — он би га и сâм морао водити, па хтео не хтео. — Прави дневник рада његовог, био би му успех његове деце, — и онда учитељ не би налазио више изговора својој нерадњи и небрежењу, час у овој час у оној неприлици.

Ако би се према овоме уредило стање наших основних школа и њена књижевност поправила, онда имам још да кажем, како би у том случају на писање „Читанка“ требало нарочиту пажњу обратити, тако, да у њих уђе такав само материјал, који ће деци што веће и боље поуке давати: о чувању здравља, неговању болесника, лечењу обичних болести, чистоћи, уљудном понашању, домаћој економији, ратарству, сточарству, трговини, занатима, породици, општини, држави и њиховим уређењима, и т. д. — Оваке читанке, биле би право скровиште за децу, јер би ова и после школе налазила вазда у њима извор свог вечног обучавања и образовања.

Сви су учитељи водили: уписницу, прозивку, списак казни и инвентаре, а дневник предавања није ни један имао. — Једини изузетак у овоме, нашао сам само код учитеља јежевичке школе. — Он није водио ама баш ни једну књигу, осим нешто мало „уписнице“, али тако, да сâм не зна, који су му нови ђаци, а који разреде понављају. — У инвентару књига нашао сам, да од 1873. године ни једна није прибележена, а у књижници школској има близу 40. комада нових књига, које је школа од те године добила. — За ствари пак, у овој школи није никад никакав инвентар ни вођен!

Инвентаре су учитељи имали, негде потврђене а негде непотврђене, и обично само на једном или два табака просте хартије вођени. — Овако инвентарисање ствари не значи ништа; — зато, част ми је изјавити Господину Министру, да би далеко боље и практичније било, кад би се за сваку школу набавила по два „укоп(ич)ена“ инвентара — за књиге и ствари —, од прилике оне величине и форме, као што су им уписнице, па их потврдити и школи дати, с' налогом, да учитељ у случају премештаја свог дужан буде, и то у присуству стараоца школског, по инвентарима учитељу новом ствари предати и потписима својим утврдити, онако, како се то чини у средњим заводима. — А још би боље и сигурније било, кад би и школска општина имала такве исте инвентаре и у својој канцеларији, с тим, да сваку ствар, коју ова за школу набави, прво она у свој инвентар прибележи, па учитељу на руковање пошље.

На завршетку овог извешћа о стању наставе, имам доставити још до знања Господина Министра, да би нужно било, да се за све школе набаве следећа учила, и то: рачунаљка, најновија мапа Србије и мапа балканског полуострва, за: негришорску, тијањску, лучку, миросаљачку, лишку, котрашку, вичку и каонску школу (ова има рачунаљку); за студеничку школу: рачунаљка; за рашку мушчку: шрајберове слике²¹ и мапе своју Б. делова света; за каменичку школу: глоб, шрајберове слике, слова на картнима, рачунаљка и мапа Србије; за грачачку: мапа балкан полуострва и слова, за заблањску и слатинску: шрајберове слике и слова; и на последку, за прилипачку, а тако и за женску школу у Рашкој, треба да се набаве сва учила, јер у првој има само глоб, а у другој мапа Србије — више ништа!

25. јула 1882.

Ужице

Надзорник школа
Аћ. Пивљаковић
директор ужичке реалке

П Р И М Е Д Б Е

1. Аћим Пивљаковић, чије презиме упућује на порекло из моравичког среза, директор Ужичке резлке, био је правник. Правне науке је завршио у Београду 1868. године. Стицао је у Цариград, где је шест година радио као наставник у Српској гимназијско-трговачкој школи. Из Цариграда је путовао по Грчкој и Италији да би упознао те земље. Наводио је да влада француским и италијанским, а делимично и немачким језиком. У Србију је дошао 1874 године и постављен је за наставника гимназијске школе у Пожаревцу. Отуда је премештен у Ужице за директора Ужичке гимназије (АС-МПс-IV-57/1874. АС-МПс-XVIII-70^{1/2}/1874.).

2. А. Пивљаковић се у својим извештајима потписује као „надзорник школа“, што с обзиром на будуће чиновничко педагошко звање, није адекватан назив. У неким документима тога времена овакви делегирани чиновници педагошке струке називали су се и ревизори, изасланици или инспектори.

3. Бројно стање ученика по школама у овом округу при завршним испитима у лето 1882. године било је следеће: (редослед је дат по извештају А. Пивљаковића): Негришори — 67, Тијање — 41, Гуча — 78, Миросавци — 15, Лиса — 22, Котража — 50, Вича — 40, Каона — 28, Луке — 27, Студеница — 41, Рашка — 58, Каменица — 15, Грачац — 33, Краљево — 152, (без разреда учитеља Луке Петровића), Врдила — 13, Заблаће — 46, Чачак — 217 и Прилипац 6. Свега, што је већ наглашено — 973 ђака. Из извештаја и табеларног прегледа се не види колико је од тога било ученица ни да ли су постојале за њих посебне школе. Таква се школа помиње само у Краљеву.

4. АС-МПс-XXXIV-4144/1882. (Сигнатура извештаја А. Пивљаковића) Из извештаја од 14. јула 1882. године. Оцена није дата ни учитељу школе у Прилипцу Максиму Грбићу, где је било само шест ђака, а учитељ је ступио на дужност на два месеца пре завршног испита.

5. АС-МПс-XXXIV-4144/1882.

6. Исто. Извештај А. Пивљаковића — забелешка на истом у Министарству просвете и црквених послова ПБр. 4992 од 19. јула 1882.

7. Исто. Извод је, ипак, објављен у „Просветном гласнику“ бр. 18. од 1882. (Навод према поменутој забелешци).

9. Каква је била забаченост и отуђеност од света, види се из још једне, вероватно претеране али саркастичне Пивљаковићеве примедбе када он говори да „ту мора имати и жењених људи који још крштени нису“.

10. Било би погрешно схватити да се при оснивању школа радило о општем отпору сељачке средине. Боље очувани архивски фонд који се односи на ужички округ указује да је увек једна мања група предузимљивијих људи, често кметова, показивала иницијативу за установљење просветне установе у својој средини и, по правилу, наилазила на отпор. Они што су знали шта хоће, морали су да савлађују и тај отпор; до остварења се стизало у процесу који је могао и дуже да потраје.

11. „Кјоск“ — израз из оријенталне архитектуре у значењу чардака или вајата.

12. „Мазгала“ — узан камени прорез на утврђењу; прозорски отвор уде-шен као пушкарница.

13. „Непремено“ — у значењу неизоставно, неодложно.

14. А. Пивљаковић чини овде замерку на недовољну површину школске градине. Општине су биле обавезне, по тадашњем законском пропису, да школи и њеном учитељу обезбеде по један плуг или дан обрадиве земље и да је ограде.

15. Слична примедба и за каонску школу, која и није имала своје градине.

16. Претерано, романтичарско, поређење манастира Студенице са римским Колосеумом — као израз Пивљаковићевог стила и схватања.

17. „Вред“ — данас заборављени израз за штету, повреду; упор, увредити, повредити.

18. „Пупан” — реч нејасна значења. Могуће је да долази од немачке речи die Puppen у значењу: лутка, деца, или, можда, од исквареног италијанског израза bambini — деца, дечица.

19. „Томруци” — справа од дрвета за мучење; кврге, кладе.

20. „Епитимија” — прогон свештених лица да извесно време у неком манастиру проведу као казну.

21. „Шрајберове слике” — наставна средства у облику полихромних слика за обуку у познавању природе. Министарство просвете их је набављало, као и глобусе, за основне школе из Беча, па наплаћивало само трошкове набавке од школских општина. Овом приликом се инсистирало и на набавци нових мапа Србије са границама које је стекла иза Берлинског конгреса.

LES ECOLES ET LEURS MAITRES AVANT UN SIECLE DANS LE DEPARTEMENT DE ČAČAK

Cet article traite des rapports soumis par Aćim Pivljaković, directeur du lycée d'Užice et chargé par le ministre de l'Éducation et du culte, d'inspecter l'activité des écoles et de leurs maîtres de l'arrondissement de Čačak pendant l'année scolaire 1881/82. Pendant cette année il y avait dans la région qui englobait aussi celle de Kraljevo 20 écoles avec 25 maîtres et 6 maîtresse. Au début de l'année il y avait 1. 292 élèves inscrits, et à la fin de celle-ci, 973 ont terminé leurs classes. Ces rapports contiennent la description des bâtiments scolaires, de leur aménagement insuffisant et des fournitures et manuels scolaires, ils traitent de la qualité de l'enseignement et donnent certaines suggestions pour son amélioration.

L'impression globale donnée par ces rapports n'est pas favorable aux conditions éducatives de l'époque dans cette région, mais elles n'étaient ni meilleures ni pires que celles qui régnaient dans la société serbe du reste du pays. Les conditions sociales de l'époque grévées par les contradictions, et dans lesquelles les plus larges couches sociales étaient frappées de pauvreté, l'état de l'éducation était piètre. C'est sur la foi de tels rapports présentés aussi par d'autres inspecteurs exposant ces conditions déplorable que fut élaborée la conception de la nouvelle loi sur les écoles primaires en Serbie, ce qui certainement témoignait des efforts faits pour arriver aussi dans ce domaine à un progrès.

№	Имя - Прозвние фамилия	Имя фамилия	Классы и предметы	ОУЧЕНИИ		Въездъ въ школу		Испытания			Итого	Замечанія	
				Учен. год.	Въездъ въ школу	И I	И II	И III	И IV				
1	Иванъ Ивановъ	Иванъ Ивановъ	4½	Учен. год.	37	26	14	97	32	24	11	07	Иванъ Ивановъ
2	Михаилъ Ивановъ	Михаилъ Ивановъ	3	Учен. год.	46	10	5	61	81	7	5	41	Иванъ Ивановъ
3	Василь Ивановъ	Василь Ивановъ	3½	Учен. год.	65	36	7	49	49	27	2	29	Иванъ Ивановъ
4	Иванъ Ивановъ	Иванъ Ивановъ	2½	Учен. год.	24	—	—	25	14	—	—	15	Иванъ Ивановъ
5	Иванъ Ивановъ	Иванъ Ивановъ	3½	Учен. год.	19	19	9	35	6	10	6	22	Иванъ Ивановъ
6	Иванъ Ивановъ	Иванъ Ивановъ	4	Учен. год.	21	22	11	54	20	22	8	52	Иванъ Ивановъ
7	Иванъ Ивановъ	Иванъ Ивановъ	3½	Учен. год.	19	33	—	52	14	26	—	40	Иванъ Ивановъ
8	Иванъ Ивановъ	Иванъ Ивановъ	3½	Учен. год.	16	15	7	28	9	14	5	28	Иванъ Ивановъ
9	Иванъ Ивановъ	Иванъ Ивановъ	3½	Учен. год.	37	8	—	45	22	5	—	27	Иванъ Ивановъ
10	Иванъ Ивановъ	Иванъ Ивановъ	5½	Учен. год.	21	32	12	70	9	17	10	41	Иванъ Ивановъ
11	Иванъ Ивановъ	Иванъ Ивановъ	5	Учен. год.	28	24	9	65	21	16	9	49	Иванъ Ивановъ
12	Иванъ Ивановъ	Иванъ Ивановъ	3	Учен. год.	3	7	1	12	2	6	—	9	Иванъ Ивановъ
13	Иванъ Ивановъ	Иванъ Ивановъ	4½	Учен. год.	32	14	11	57	16	7	10	32	Иванъ Ивановъ
14	Иванъ Ивановъ	Иванъ Ивановъ	4½	Учен. год.	—	—	—	—	—	—	—	—	Иванъ Ивановъ
15	Иванъ Ивановъ	Иванъ Ивановъ	4	Учен. год.	—	52	—	52	—	47	—	47	Иванъ Ивановъ
16	Иванъ Ивановъ	Иванъ Ивановъ	3½	Учен. год.	—	—	22	32	—	—	27	27	Иванъ Ивановъ
17	Иванъ Ивановъ	Иванъ Ивановъ	2½	Учен. год.	—	—	—	33	—	—	—	24	Иванъ Ивановъ
18	Иванъ Ивановъ	Иванъ Ивановъ	4	Учен. год.	35	21	6	66	29	19	6	57	Иванъ Ивановъ
19	Иванъ Ивановъ	Иванъ Ивановъ	4	Учен. год.	12	8	7	27	3	4	6	12	Иванъ Ивановъ
20	Иванъ Ивановъ	Иванъ Ивановъ	4	Учен. год.	24	18	10	57	23	13	10	46	Иванъ Ивановъ
21	Иванъ Ивановъ	Иванъ Ивановъ	4	Учен. год.	29	11	6	46	17	4	4	25	Иванъ Ивановъ
22	Иванъ Ивановъ	Иванъ Ивановъ	3	Учен. год.	74	—	—	74	61	—	—	61	Иванъ Ивановъ
23	Иванъ Ивановъ	Иванъ Ивановъ	3½	Учен. год.	—	62	—	63	—	53	—	53	Иванъ Ивановъ
24	Иванъ Ивановъ	Иванъ Ивановъ	3½	Учен. год.	—	—	28	28	—	—	25	25	Иванъ Ивановъ
25	Иванъ Ивановъ	Иванъ Ивановъ	3½	Учен. год.	—	—	—	21	—	—	13	13	Иванъ Ивановъ
26	Иванъ Ивановъ	Иванъ Ивановъ	4	Учен. год.	15	22	—	48	22	20	—	42	Иванъ Ивановъ
27	Иванъ Ивановъ	Иванъ Ивановъ	3½	Учен. год.	—	—	15	12	—	—	13	13	Иванъ Ивановъ

Списакъ учите. въ округе чачанскогъ 1882. године